

بررسی وضعیت اجتماعی نوجوانان نزد همسالان خود و ارتباط آن با مشکلات رفتار ارتباطی و افسردگی

دکتر سید حسین سلیمی
استادیار گروه روانشناسی دانشگاه علوم پزشکی بقیة الله (عج)

چکیده:

در این تحقیق «وضعیت اجتماعی» ۱۰۲۲ نوجوان ۱۴-۱۱ ساله و همبستگی آن با «مشکلات رفتار ارتباطی و افسردگی» مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین وضعیت اجتماعی نوجوانان در گروههای «مشهور»، «طرد شده»، «مورد غفلت» و «متناقض» با مشکل رفتار ارتباطی و افسردگی مورد بررسی قرار گرفته است. بدین منظور از آزمودنی‌ها خواسته شد تا پرسشنامه دوستی مبتنی بر روش جامعه سنجی و مقیاس افسردگی را تکمیل نمایند. به علاوه معلمین دانش آموزان پرسشنامه مشکلات روانشناختی «راتر» را در مورد نوجوانان تکمیل کردند. نتایج نشان می‌دهد آزمودنی‌هایی که توسط همسالان خود در مقوله‌های منفی رفتار برگزیده شده‌اند در مقیاس‌های روانشناختی نیز نمرات بالایی کسب کرده‌اند. «دانش آموزان طرد شده» در مقایسه با دیگر گروهها نمرات بالایی در مقیاس افسردگی و روانشناختی داشتند. با وجود این، نوجوانان دارای مشکلات رفتاری در پرسشنامه دوستی، توسط همسالان خود به عنوان «رهبر» انتخاب شدند. بنظر می‌رسد که نوجوانان دارای مشکلات رفتاری به منظور جلوگیری از انزوای اجتماعی خود درصدد یافتن افرادی هستند که ویژگیهای رفتاری مشابه خود دارند تا از این طریق فعالیت اجتماعی خود را حفظ نمایند.

کلید واژه‌ها: وضعیت اجتماعی، نوجوانان مشهور و طرد شده، مشکل رفتار ارتباطی، افسردگی، گروه همسالان.

گسترهٔ مسأله مورد بررسی

بین طرد شدن توسط همسالان و مشکلات رفتاری همبستگی قوی وجود دارد. تحقیقات تجربی نشان داده‌اند که نگرش‌های منفی جهت‌گیری شده به سمت فرد پرخاشگر در «گروه‌های همسال»^۱ موجب می‌شود تا آنان فرد مزبور را طرد نمایند. از طرف دیگر، گروه‌های همسال دارای مشکلات رفتاری اثر تقویتی بر «رفتار انحرافی»^۲ نوجوانان دارند (پترسن و همکاران، ۱۹۹۲).

«مک‌گُرد» (۱۹۹۰)، معتقد است که فقدان پذیرش توسط جامعه ممکن است فرد را در جستجوی راه‌های جایگزین‌کننده پذیرش در گروه تحت فشار قرار دهد و چنین وضعیتی می‌تواند به رفتار انحرافی در فرد منجر شود. «کلمن» و «هندری» (۱۹۹۰)، همین‌طور «کوئینتن» و همکاران (۱۹۹۳)، نتیجه گرفتند که داشتن دوست صمیمی بزهکار و یا عضویت در یک گروه بزهکار می‌تواند احتمال بروز رفتارهای انحرافی را در آینده افزایش دهد. «بلک برن» (۱۹۹۳)، نشان داد که مطالعات اخیر، کمبود مهارت‌های اجتماعی، طرد شدگی توسط همسالان و شکست‌های تحصیلی را در نوجوانان دارای مشکلات رفتاری مورد تأیید قرار داده‌اند. تحقیقات دیگر خلاف این نتیجه‌گیری را نشان دادند، هر چند نوجوانان پرخاشگر به اندازه همسالان خود مشهور نیستند لکن از نظر اجتماعی منزوی محسوب نمی‌شوند و تلاش دارند تا با دیگر افراد پرخاشگر به تشکیل گروه همسال اقدام نمایند (جیوردانو و همکاران، ۱۹۸۶؛ کونز و همکاران، ۱۹۸۸).

تحقیقات، «وضعیت جامعه سنجی»^۳ را به عنوان یکی از روش‌های بررسی چگونگی طرد شدگی توسط همسالان و مشکلات روانشناختی در نوجوانان مورد توجه قرار داده‌اند. این روش به ارتباطات نوجوانان با اعضای گروه همسال اشاره دارد. بطور کلی، واژه «همسالان» به افرادی اشاره دارد که به تشکیل گروه اقدام می‌کنند. گروه‌های نوجوان همسال بطور معمول از بین کودکان سنین نزدیک بهم تشکیل می‌شود (کوی و همکاران، ۱۹۸۲). مطالعات مربوط به گروه همسالان چهار گروه اصلی شامل گروه‌های «مشهور»^۴، «طرد شده»^۵، «مورد غفلت»^۶ و «متناقض»^۷ را مشخص نموده‌اند (ریچ و همکاران، ۱۹۹۰؛ نیوکامب و همکاران، ۱۹۹۳). در اکثر مطالعات وضعیت اجتماعی کودکان براساس انتخاب‌های همسالان خود در مقوله‌های مثبت و منفی مانند «دوست داشتنی‌ترین فرد»^۸، و «آخرین فرد دوست داشتنی»^۹، شناسایی می‌شوند (کوی و همکاران، ۱۹۸۲).

● «کودکان مشهور»- افرادی که توسط همسالان خود در «مقوله‌های مثبت» بیشترین انتخاب و در مقوله‌های منفی کمترین انتخاب را به خود اختصاص داده‌اند به عنوان افراد مشهور شناخته می‌شوند. این افراد دارای مهارت‌های اجتماعی هستند و در مقایسه با گروه‌های دیگر، اجتماع پذیری، همکاری، هوشمندی و توانمندی‌های جسمانی بیشتری دارند و بیشتر به عنوان رهبر انتخاب می‌شوند و با همسالان و دیگر گروه‌ها، مشکلات و کشمکش کمتری دارند (کوی و همکاران، ۱۹۸۲، پارکر و آشر، ۱۹۸۹، ریچ و همکاران، ۱۹۹۰؛ نیوکامب و همکاران، ۱۹۹۳؛ ویلیامز و گیلومر، ۱۹۹۴).

● «کودکان طرد شده»- کودکانی که توسط همسالان خود کمترین انتخاب را در مقوله مثبت و بیشترین انتخاب را در مقوله منفی کسب می‌کنند به عنوان طرد شده شناخته می‌شوند. این عده توسط همسالان خود دوست داشته نمی‌شوند و ویژگی‌هایی همچون پرخاشگر، رفتارهای تخریبی، اجتماع پذیری کمتر، کناره‌گیری، بی‌توجهی به تکالیف درسی و مردود شدن در آنها شایع است (آشر و کوی، ۱۹۹۰؛ ریچ و همکاران، ۱۹۹۰، نیوکامب و همکاران، ۱۹۹۳). رفتارهای تخریبی و پرخاشگرانه به «طرد شدن» (دوج و همکاران، ۱۹۸۳) و «انزوی بیشتر» (هیمل و همکاران، ۱۹۹۰) آنان منجر می‌شود. کودکان طرد شده مشکلات روانشناختی زیادی دارند و در مقیاس‌های «افسردگی»^{۱۱} و «اختلال رفتار ارتباطی»^{۱۲}، نمرات بالایی کسب می‌کنند. تحقیقات نشان داده‌اند که کودکان طرد شده را می‌توان در زیر گروه‌های «طرد شده/پرخاشگر»^{۱۳} و «طرد شده/کناره‌گیر» شناسایی نمود (کول و کارپنتیری، ۱۹۹۰؛ ویلیامز و گیلومر، ۱۹۹۴).

● «کودکان مورد غفلت»- افراد مورد غفلت افرادی هستند که توسط همسالان خود در هر دو مقوله‌های مثبت و منفی کمترین انتخاب را به خود اختصاص می‌دهند. این عده هر چند توسط همسالان خود دوست داشته نمی‌شوند لکن همسالان نسبت به آنها تنفری نشان نمی‌دهند. از ویژگی‌های این کودکان می‌توان قابلیت اجتماع پذیری اندک، رفتارهای پرخاشگری و تخریبی اندک و ویژگی‌های اجتماعی مثبت محدود را نام برد (ریچ و همکاران، ۱۹۹۰؛ نیوکامب و همکاران، ۱۹۹۳).

● «کودکان متناقض»- گروه متناقض شامل افرادی می‌شود که توسط همسالان در هر دو مقوله مثبت و منفی بیشترین انتخاب را به خود اختصاص داده‌اند. مطالعات متعدد نشان داده‌اند که کودکان متناقض علیرغم رفتارهای پرخاشگرانه دارای برخی ویژگی‌های مثبت هستند. این عده در مقایسه با گروه کودکان طرد شده از توانمندی شناختی و قابلیت اجتماع پذیری بهتری

برخوردارند. کودکان متناقض در مقیاس‌های اختلالات رفتاری نمره بالایی بدست می‌آورند (پوتالاز و واسرمن، ۱۹۹۰؛ کول و کار پنتیری، ۱۹۹۰، ویلیامز و گیلومر، ۱۹۹۴). علاوه بر چهارگروه اصلی فوق، آن عده از افراد که توسط همسالان خود در هیچیک از دو مقوله مثبت و منفی نمره بالا و یا پائین کسب نمی‌کنند و نمرات آنها در حد متوسط ارزیابی می‌شود به عنوان کودکان «متوسط»^{۱۴}، شناخته می‌شوند.

دوستی^{۱۵} و مشکلات روانشناختی

«برنت» و «کیفه» (۱۹۹۵)، نشان دادند که رفتارهای تخریبی نوجوانان هنگامی افزایش می‌یابد که دوستان آنها در اینگونه رفتارها درگیر باشند. در تحقیقی توسط «دانز» و «رُز» (۱۹۹۱)، و مطالعه مروری توسط «پارکر» و «آشر» (۱۹۸۷)، مشخص گردید، برچسب‌های منفی از طرف همسالان و بی توجهی به فعالیت‌های آموزشی و کلاسی می‌تواند موجب مشکلات روانشناختی از جمله سوء استفاده از مواد، «حرمت خود» پائین، بزهکاری و افسردگی شود. به علاوه تحقیقات متعددی همبستگی بین «طرد شدگی اجتماعی» یا «پرخاشگری»، «تجاوز به قانون» و «رفتارهای تخریبی» را مورد تأیید قرار داده‌اند و پرخاشگری را تعیین کننده اصلی بزهکاری در آینده کودکان می‌دانند (کوپراسمیت و همکاران، ۱۹۹۰؛ کوی و همکاران، ۱۹۹۰؛ ویلیامز و گیلومر، ۱۹۹۴).

«کول» و «کارپنتیری» (۱۹۹۰)، یاد آور شدند مطالعات متعدد وجود رفتارهای ضد اجتماعی را در کودکان طرد شده و کودکان متناقض تأیید نموده‌اند. به عبارت دیگر می‌توان گفت افراد دارای «اختلال رفتار» دارای ارتباطی وضعیت اجتماعی متفاوتی از افراد افسرده هستند. کودکان طرد شده، افسردگی زیادتری از دیگر گروهها نشان می‌دهند و کودکان دارای اختلال رفتار ارتباطی وضعیت اجتماعی متناقض را نشان می‌دهند. کودکان «مشهور» کمترین میزان افسردگی و مشکلات روانشناختی را دارند (رابینسن و همکاران، ۱۹۹۲؛ نوزیانین و همکاران، ۱۹۹۲).

اهداف و سؤالهای تحقیق

هدف اصلی در این تحقیق «بررسی رابطه وضعیت اجتماعی نوجوانان از نظر همسالان با مشکلات روانشناختی آنان» می‌باشد. بطور مشخص تر این تحقیق در نظر دارد همبستگی مقوله‌های مثبت و منفی اجتماعی نوجوانان را در بین همکلاسی‌های شان با مشکلات رفتار ارتباطی و افسردگی

مشخص سازد. به علاوه این تحقیق همبستگی درونی مقوله‌های مثبت و منفی وضعیت اجتماعی نوجوانان از نظر همکلاسی‌های آنان را مورد بررسی قرار می‌دهد، و نهایت اینکه تحقیق حاضر در نظر دارد رابطه وضعیت اجتماعی نوجوانان را با توجه به گروه‌های چهارگانه اصلی شامل گروه‌های «مشهور»، «طرد شده»، «مورد غفلت» و «متناقص» با مشکلات رفتار ارتباطی و افسردگی مشخص سازد.

نمونه مورد آزمایش و شیوه نمونه‌گیری

دانش آموزان دختر و پسر مدارس مناطق جنوبی لندن در این تحقیق شرکت کردند. به علت عدم رضایت برخی از مدیران مدارس نسبت به شرکت در این تحقیق، نمونه‌گیری تصادفی انجام نگرفت و نمونه‌ها - شامل ۵۱ کلاس از دو مدرسه پسرانه و سه مدرسه دخترانه - پس از کسب رضایت مدیران مدارس و اولیاء دانش آموزان بطور داوطلبانه در تحقیق شرکت نمودند که تعداد ۱۰۲۲ دانش آموز ۱۱ تا ۱۴ ساله در پایه‌های تحصیلی ۷، ۸ و ۹ به تکمیل «پرسشنامه دوستی» و «مقیاس افسردگی» بصورت کلاسی اقدام کردند.

میانگین سنی آزمودنی‌ها برابر با ۱۲/۶ (SD=۰/۸۶) بود. همچنین به منظور شناسایی دانش آموزان دارای مشکل رفتار ارتباطی، از معلمین خواسته شد تا مقیاس مشکلات رفتاری را در مورد دانش آموزان تکمیل نمایند. به منظور آزمون فرضیه‌ها، داده‌های تحقیق از طریق روش‌های آماری همبستگی و تحلیل واریانس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

ابزار تحقیق

الف - «پرسشنامه دوستی» که مبتنی بر شیوه «جامعه سنجی مبتنی بر نامزدگزی» یا «ارزیابی همسالان از رفتار»^{۱۸} می‌باشد و در آن از آزمودنی خواسته می‌شود تا رفتار همسالان خود را با توجه به نقش‌ها یا ویژگی‌های رفتاری مختلف ارزیابی کند و یا اینکه بگوید کدامیک از همسالان خود را برای برقراری ارتباط ترجیح می‌دهند. (روبین و همکاران، ۱۹۹۰). «پرسشنامه دوستی» براساس پرسشنامه‌های مختلف در این زمینه ساخته شد (پیکاریک و همکاران، ۱۹۷۶، کوی و دوج، ۱۹۹۸). این پرسشنامه شامل ۹ سؤال می‌باشد و از دانش آموزان خواسته شد تا حداکثر اسامی سه نفر از همکلاسی‌های خود را که با توصیف‌های رفتاری دوست داشتن، خجالتی بودن، دعوا

کردن و رهبری منطبق می‌باشند نام ببرند. آزمودنی‌های شرکت‌کننده در تحقیق حاضر، براساس نمرات کسب شده در سوالات مربوط به «دوست داشتنی‌ترین فرد» و «آخرین فرد دوست داشتنی» و با توجه به روش ارائه شده توسط «کوی» و همکاران (۱۹۸۲)، در گروه‌های کودکان «مشهور»، «طرد شده»، «مورد غفلت»، «متناقص» و «متوسط» گروه‌بندی شدند.

ب- «مقیاس راتر»^{۱۹} (۱۹۶۷)، که علائم مربوط به مشکلات رفتاری و عاطفی آزمودنی‌ها را مورد ارزیابی قرار می‌دهد توسط معلمین دانش‌آموزان تکمیل گردید. برای تکمیل این پرسشنامه معلمین می‌بایست به مدت حداقل ۹ ماه با دانش‌آموزان آشنایی داشته باشند تا بتوانند رفتار آنها را ارزیابی نمایند. این مقیاس شامل ۲۶ سؤال است که حضور قطعی، نسبی و یا فقدان علائم توسط معلمین مشخص می‌گردد. نمره مساوی یا بالاتر از ۹ به عنوان معیار شناسایی دانش‌آموزان دارای مشکلات روانشناختی بکار می‌رود. ویژگی‌های روان‌سنجی این آزمون در تحقیقات متعدد مورد تأیید قرار گرفته است (النذر و راتر، ۱۹۹۵؛ راتر، ۱۹۶۷).
 ج- «مقیاس خود سنجی افسردگی بیرلسن»^{۲۰} (۱۹۸۱) به منظور شناسایی کودکان افسرده در این تحقیق بکار گرفته شد. این مقیاس شامل ۱۸ سؤال است که دانش‌آموزان احساسات خود را با توجه به گزینه‌های هرگز، برخی اوقات و اغلب اوقات مشخص می‌کنند. نمره مساوی و یا بالاتر از ۱۵ به عنوان معیار شناسایی افسردگی مشخص گردید. ویژگی‌ها روان‌سنجی این مقیاس در تحقیقات متعدد مورد تأیید قرار گرفته است (بیرلسن ۱۹۸۱، چارمن، ۱۹۹۴).

نتایج

نتایج بدست آمده از «پرسشنامه دوستی» نشان می‌دهد که انتخاب دانش‌آموزان توسط همکلاسی‌ها در مقوله‌های «مثبت» (دوست داشته شدن توسط همه، دوست داشته شدن توسط اکثر همکلاسی‌ها، بهترین دوست و رهبر بودن) و مقوله‌های «منفی» (شروع به دعوا کردن، دعوا کردن بخاطر هیچ، آخرین فرد دوست داشتنی، خجول بودن در پیدا کردن دوست و براحتی توسط دیگران دست انداخته شدن) توزیع بهنجاری را نشان نمی‌دهد. به عبارت دیگر توزیع پاسخ‌های دانش‌آموزان تا حدی دارای کجی است. برای مثال در مقوله «دوست داشته شدن توسط همه» ۴۶ درصد و در مقوله «شروع به دعوا کردن» ۶۱ درصد دانش‌آموزان توسط همکلاسی‌ها انتخاب نشده‌اند. این کجی در توزیع نمرات دانش‌آموزان برای هر مقوله چه در کلاس‌ها

بصورت انفرادی و چه در کل نتایج مورد تأیید قرار گرفت. جدول ۱ میانگین انحراف معیار انتخاب بدست آمده برای ۹ مقوله پرسشنامه دوستی را نشان می‌دهد.

جدول ۱- میانگین و انحراف معیار مقوله‌های پرسشنامه دوستی

مقوله‌های شاخص‌های پرسشنامه آماری	بهترین دوست	دوست داشته شدن توسط همه	دوست داشته شدن توسط اکثریت	رهبر بودن	آخرین فرد دوست داشتنی	شروع به دعوا کردن	دعوا کردن به خاطر هیچ	براحتی دست انداخته شدن	خجول در پیدا کردن دوست
میانگین	۴	۴/۰۳	۴/۱۸	۴/۱۶	۴/۴۳	۳/۹۳	۳/۸۷	۳/۶۲	۳/۷۱
انحراف معیار	۳/۴۵	۳/۳۶	۳/۳۶	۶/۷۱	۸/۳۸	۷/۷۷	۷/۹۸	۶/۷۸	۷/۵۴

جدول ۲ همبستگی درونی مقوله‌های پرسشنامه دوستی را نشان می‌دهد همانگونه که مشخص شده است بین مقوله‌های مثبت پرسشنامه دوستی، همبستگی مثبت و معنی داری ($p < 0/001$) وجود دارد. بیشترین همبستگی بین مقوله‌های مثبت برای مقوله‌های «بهترین دوست» و «دوست داشته شدن توسط اکثریت» ($r = 0/78$ ، $p < 0/001$) مشاهده شد و کمترین همبستگی بین مقوله‌های «بهترین دوست» و «رهبر بودن» ($r = 0/32$ ، $p < 0/001$) مشاهده شد و همبستگی بین مقوله‌های منفی پرسشنامه دوستی نیز معنادار هستند. بیشترین همبستگی بین مقوله‌های «دعوا کردن بخاطر هیچ» و «خجول در پیدا کردن دوست» ($r = 0/57$ ، $p < 0/038$) مشاهده شد. از طرف دیگر نتایج نشان دادند که بین مقوله‌های مثبت با مقوله‌های منفی همبستگی منفی وجود دارد، بدین معنی، نوجوانانی که با یکدیگر دعوا می‌کنند و یا براحتی دست انداخته

جدول ۲- همبستگی درونی مقوله‌های مثبت و منفی پرسشنامه دوستی

مقوله‌های پرسشنامه دوستی	بهترین دوست	دوست داشته شدن توسط همه	دوست داشته شدن توسط اکثریت	رهبر بودن	آخرین فرد دوست داشتنی	شروع به دعوا کردن	دعوا کردن به خاطر هیچ	براحتی دست انداخته شدن	خجول در پیدا کردن دوست
بهترین دوست	●●●								
دوست داشته شدن توسط همه	●●●	●●●							
دوست داشته شدن توسط اکثریت	●●●	●●●	●●●						
رهبر بودن	●●●	●●●	●●●	●●●					
آخرین فرد دوست داشتنی	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●				
شروع به دعوا کردن	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●			
دعوا کردن بخاطر هیچ	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●		
براحتی دست انداخته شدن	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	
خجول در پیدا کردن دوست	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●	●●●

* $p < 0/05$

** $p < 0/01$

می شوند کمتر احتمال دارد که توسط همکلاسی‌ها دوست داشته شوند. جالب توجه اینکه بین مقوله «شروع به دعوا کردن» با مقوله‌های «بهترین دوست»، «دوست داشته شدن توسط اکثریت» و «دوست داشته شدن توسط همه» همبستگی معنادار مشاهده نشد. افزون بر آن، بین مقوله‌های «شروع به دعوا کردن» با «رهبر بودن» همبستگی معنادار ($r=0/21$ ، $p<0/001$) مشاهده شد. نتایج نشان می‌دهند، دانش آموزانی که توسط همکلاسی‌های خود به عنوان افراد پرخاشاگر و شروع کننده، به دعوا انتخاب شده‌اند، توسط همکلاسی‌ها به عنوان «رهبر» نیز برگزیده شده‌اند. به عبارت دیگر دانش آموزان دارای مشکلات رفتاری موقعیت خوبی در بین همسالان خود (رهبر بودن) دارند. همچنین فقدان همبستگی معنادار بین مقوله‌های مثبت با مقوله «شروع به دعوا کردن» می‌تواند به این علت باشد که دانش آموزان دارای مشکلات رفتاری (دعوا کردن) هر چند توسط همسالان به عنوان افراد دارای ویژگی‌های مثبت انتخاب نمی‌شوند لکن از طرف آنان نیز طرد نمی‌شوند و یا اینکه این عده در صورت طرد شدن به عنوان افراد مثبت نیز برگزیده می‌شوند.

جدول ۳ همبستگی بین مقوله‌های پرسشنامه دوستی با مقیاس مشکلات رفتاری «راتر» و مقیاس افسردگی «بیرلسن» را نشان می‌دهد. براساس نتایج بدست آمده، تمام مقوله‌های مثبت پرسشنامه دوستی همبستگی منفی و معنادار با نمرات مربوط به مشکلات روانشناختی و مشکلات رفتار ارتباطی را نشان می‌دهند. بیشترین همبستگی منفی با مشکلات روانشناختی برای مقوله‌های «بهترین دوست» و «دوست داشته شدن توسط اکثریت» بدست آمد ($r=0/2$). مقوله‌های منفی پرسشنامه دوستی (آخرین فرد دوست داشتنی، شروع به دعوا کردن، دعوا کردن بخاطر هیچ) بالاترین همبستگی مثبت را با مشکلات روانشناختی و رفتار ارتباطی در پرسشنامه «راتر» ($r=0/4$) نشان دادند. بر این اساس می‌توان گفت دانش آموزان انتخاب شده توسط همکلاسی‌ها به عنوان افراد دارای مشکلات رفتاری به احتمال زیاد در مقیاس‌های روانشناختی نمره بالایی کسب می‌کنند که نشان دهنده مشکلات روانشناختی آنان می‌باشد.

جدول ۳- همبستگی بین پرسشنامه دوستی و مقیاس‌های روانشناختی راتر و بیرلسن

پرسشنامه مقیاس‌های دوستی روانشناختی	بهترین دوست	دوست داشته شدن توسط همه	دوست داشته شدن توسط اکثریت	رهبر بودن	آخرین فرد دوست داشتنی	شروع به دعوا کردن	دعوا کردن به خاطر هیچ	انداخته شدن	براحتی دست خجول در پیدا کردن دوست
مقیاس روانشناختی راتر	-0/17**	-0/14**	-0/18**	-0/06	0/36**	0/42*	0/38	0/08	0/05**
مقیاس افسردگی DSR5	-0/06	-0/17**	-0/09**	-0/15**	0/12**	0/08**	0/06	0/11	0/08
مشکلات رفتاری	-0/11	-0/12	-0/19	-0/14	0/39*	0/18	0/36*	0/20	0/22

* $p<0/05$

** $p<0/01$

«پرسشنامه دوستی»، همچنین همبستگی بالایی با نمرات افسردگی دانش آموزان در مقیاس «بیرلسن» نشان داد. به عبارت دیگر مقوله‌های مثبت پرسشنامه دوستی بانمرات افسردگی دانش آموزان همبستگی منفی داشته، در حالیکه مقوله‌های منفی پرسشنامه دوستی همبستگی مثبت با نمرات افسردگی داشتند. بطور خلاصه نتایج جداول ۲ و ۳ نشان می‌دهند:

□ بین انتخاب‌های همکلاسی‌ها در مقوله‌های مثبت و منفی ارتباط منفی وجود دارد، به عبارت دیگر بین «انتخاب‌های انفعالی همسالان»^{۱۱} (خجالتی بودن در پیدا کردن دوست و دست انداخته شدن) و انتخاب‌های مثبت همکلاسی‌ها روابط منفی و معنادار وجود دارد، لکن این همبستگی بین مشکلات رفتاری (دعوا کردن) و مقوله‌های مثبت مشاهده نمی‌شود.

□ نمرات دانش آموزان دارای مشکلات رفتار ارتباطی اما فاقد افسردگی، در اکثر موارد با انتخاب‌های مثبت یا منفی همسالان ارتباط معنادار نداشتند.

□ نمرات دانش آموزان در مقیاس افسردگی بیرلسن با مقوله‌های مثبت پرسشنامه دوستی همبستگی منفی و معنادار داشتند.

وضعیت اجتماعی و مشکلات روانشناختی

به منظور بررسی سوال سوم تحقیق حاضر مبنی بر رابطه وضعیت اجتماعی نوجوانان با توجه به گروه‌های «مشهور»، «طرد شده»، «مورد غفلت»، «متناقض» و «متوسط» با مشکلات رفتار ارتباطی و افسردگی، دانش آموزان در گروه‌های مزبور گروه‌بندی شدند. گروه نوجوانان مشهور، شامل افرادی هستند که بالاترین نمره انتخاب را در مقوله «دوست داشته شدن توسط اکثریت» و پائین ترین نمره انتخاب را در مقوله «آخرین فرد دوست داشتنی» کسب کرده‌اند. گروه دانش آموزان طرد شده شامل نوجوانانی هستند که بالاترین نمره را در مقوله «آخرین فرد دوست داشتنی» بدست آورده‌اند. گروه «مورد غفلت» شامل دانش آموزانی هستند که نمره پائین در هر دو مقوله «دوست داشته شدن توسط اکثریت» و «آخرین فرد دوست داشتنی»، دارند. گروه دانش آموزان متناقض افرادی هستند که نمره بالایی در هر دو مقوله فوق کسب کرده‌اند و گروه نوجوانان متوسط شامل آنهایی هستند که نمره متوسط در هر دو مقوله بدست آورده‌اند. از تعداد ۱۰۲۲ دانش آموز، ۸۷۳ نفر هر دو «پرسشنامه دوستی» و «راتر» را تکمیل کردند و ۷۲۷ نفر نیز هر دو پرسشنامه دوستی و مقیاس افسردگی «بیرلسن» را تکمیل کردند. با توجه به گروه‌های فوق، در «مقیاس مشکلات

روانشناختی راتر» تعداد ۴۲ نفر (۰/۴/۸) به عنوان گروه مشهور، ۲۹ نفر (۰/۳/۳) به عنوان گروه طرد شده، ۷۰ نفر (۰/۸) به عنوان گروه غفلت شده، ۷ نفر (۰/۰/۸) به عنوان گروه متناقص و ۷۲۵ نفر (۰/۸۳) به عنوان گروه متوسط مشخص شدند. در مورد «مقیاس افسردگی بیرلسن»، ۴۳ نفر (۰/۵/۹) به عنوان گروه مشهور، ۱۶ نفر (۰/۲/۲) به عنوان گروه طرد شده، ۴۰ نفر (۰/۵/۵) به عنوان گروه غفلت شده، ۵ نفر (۰/۰/۷) به عنوان گروه متناقص و ۶۰۷ نفر (۰/۸۳/۵) به عنوان گروه متوسط شناسایی شدند. جدول ۴ میانگین و انحراف معیار گروه‌های فوق را در مقیاس‌های «روانشناختی راتر» و «افسردگی بیرلسن» نشان می‌دهد.

جدول ۴- میانگین و انحراف معیار گروه‌های اجتماعی نوجوانان در مقیاس‌های روانشناختی

گروهها مقیاس‌ها	گروه مشهور			گروه طرد شده			گروه غفلت شده			گروه متناقص			گروه متوسط		
	SD	M	N	SD	M	N	SD	M	N	SD	M	N	SD	M	N
راتر	۲/۶	۱/۵۲	۴۲	۹/۱	۱۱/۸	۲۹	۵/۱	۴/۰۹	۷۰	۴/۱	۳/۵۷	۷	۵/۱	۳/۴۹	۷۲۵
افسردگی بیرلسن	۴/۷	۱۰/۳۷	۴۳	۵/۶	۱۳/۶۵	۱۶	۴/۹	۱۰/۶۱	۴۰	۴/۷	۱۰/۵۷	۵	۴/۹	۱۰/۵۰	۶۰۷

بر این اساس، دانش‌آموزان گروه «مشهور» پائین‌ترین میانگین نمرات را در مشکلات رفتار ارتباطی و مقیاس افسردگی نشان دادند. در مقابل گروه دانش‌آموزان «طرد شده» بالاترین میانگین را در مقیاس افسردگی و مشکلات رفتار ارتباطی بدست آوردند. تحلیل آماری از طریق آزمون «شفه» نتایج زیر را نشان داد: در مقیاس افسردگی، گروه طرد شده بیشترین نشانه‌های افسردگی را در مقایسه با دیگر گروه‌ها (داشته و بین گروه‌های طرد شده و متوسط تفاوت معنادار مشاهده شد $[p < 0/033]$ ، $(F=2/64, 4, 883, df)$ ، در مورد مشکلات رفتار ارتباطی نیز، گروه طرد شده بطور معناداری از تمام گروه‌های دیگر در مقیاس راتر نمره بیشتری کسب کردند $[p < 0/001]$ ، $(F=20/04, 4, 868, df)$. بطور کلی می‌توان گفت که دانش‌آموزان طرد شده توسط همسالان خود به احتمال زیاد دارای مشکلات رفتار ارتباطی و افسردگی هستند.

بحث

تحقیق حاضر در تائید تحقیقات پیشین (پارکر و آشر، ۱۹۸۷؛ داونز و رز، ۱۹۹۱؛ مک‌گُرد، ۱۹۹۰؛ نیوکامب و همکاران، ۱۹۹۳، ویلیامز و گیلیمور، ۱۹۹۴) نشان داد که انتخاب نوجوانان توسط همسالان در مقوله‌های منفی با افسردگی و مشکلات رفتار ارتباطی همبسته است. افزون بر آن، نتایج این تحقیق با تحقیقات قبلی (دوج و همکاران، ۱۹۸۳، ۱۹۸۹، ریچ و همکاران، ۱۹۹۰،

نیوکامب و همکاران، ۱۹۹۳، واسرمن و پوتالاز، ۱۹۹۰، هیمل و همکاران، ۱۹۹۰)، در مورد وضعیت اجتماعی نوجوانان گروه‌های طرد شده، مورد غفلت و متناقض، براساس نظر سنجی از گروه همسالان با مشکلات روانشناختی از جمله افسردگی و مشکلات رفتار ارتباطی همخوانی نشان می‌دهند. همچنین مشخص شد که بین افسردگی و انتخاب‌های مثبت توسط همسالان رابطه منفی وجود دارد در حالیکه بین افسردگی و انتخاب‌های انفعالی توسط همسالان همبستگی مثبت دیده می‌شود.

گروه دارای مشکلات رفتار ارتباطی از طرف همسالان خود نه طرد شده و نه مورد پذیرش قرار گرفته‌اند. دانش‌آموزان دارای مشکلات رفتار ارتباطی در هر دو «پرسشنامه دوستی» و «مقیاس راتر» مورد شناسایی قرار گرفتند. به عبارت دیگر آن عده از نوجوانان که به عنوان افراد دارای مشکل رفتاری توسط همسالان خود انتخاب می‌شوند در مقیاس «راتر» نیز به عنوان افراد دارای مشکل رفتار ارتباطی مورد شناسایی قرار می‌گیرند. با وجود این حقیقت، همین عده توسط همسالان به عنوان «رهبر» برگزیده می‌شوند. بنظر می‌رسد که فعالیت اجتماعی نوجوانان دارای مشکل رفتار ارتباطی موجب می‌شود تا آنها در بین همسالان خود منزوی نشوند. بر این اساس می‌توان بیان کرد که گروه دارای مشکل رفتار ارتباطی هم دارای ویژگی‌های مثبت و هم دارای ویژگی‌های منفی هستند و لذا می‌توان آنها را در گروه نوجوانان متناقض قرار داد (کول و کار پنتیری، ۱۹۹۰، کوی و همکاران، ۱۹۸۲، نیوکامب و همکاران، ۱۹۹۳، ویلیامز و گیلیمور، ۱۹۹۴). بنظر می‌رسد که نوجوانان دارای مشکل رفتار ارتباطی با فعالیت ضد اجتماعی خود افراد مشابهی را می‌یابند و از این طریق گروه همسالان همفکری را تشکیل می‌دهند (کرنز و همکاران، ۱۹۸۶)، با وجود این می‌توان بیان کرد که نوجوانان دارای مشکل رفتار ارتباطی از کمبودهای اجتماعی رنج نمی‌برند و به علاوه وضعیت انزوا را اختیار نمی‌کنند (جیور دانو و همکاران، ۱۹۸۶، کرنز و همکاران، ۱۹۸۶).

○ ○ ○

یادداشت‌ها:

1- Peer groups

2- Deviant behaviour

3- Sociometric status

4- Popular

5- Rejected	6- Neglected
7- Controversial	8- Liked most
9- Liked least	10- Depression
11- Conduct disorder	12- Rejected/aggressive
13- Rejected/withdrawn	14- Average
15- Friendship	16- Self-esteem
17- Sociometric nominations	18- Peer assessment of behaviour
19- Rutter Teacher Scale (B)	20- Depression Self-Rating Scale (DSRS)
21- Passive peer nominations	

منابع:

- Asher, S. R. & Coie, J. D. (1990).** *Peer Rejection in Childhood*. New York: Cambridge University Press.
- Asher, S. R. & Parker, J. G. (1989).** *Significance of peer relationship problems in childhood*. In Schneider, B. H. , Attili, G. , Nadel, J. & Weissberg, R. P. (eds.) *Social Competence in Developmental Perspective*. Kluwer Academic Publishers.
- Berndt, T. J. & Keefe, K. (1995).** *Friends' influence on adolescents' adjustment to school*. *Child Development*, 66, 1312-1329.
- Birleson, P. (1981).** *The validity of depressive disorder in childhood and the development of a self-rating scale*. A research report. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 22, 73-88.
- Blackburn, R. (1993).** *The Psychology of Criminal Conduct: Theory, Research, and Practice*. Chichester, Wiley.
- Cairns, R. B. , Cairns, B. D. & Neckerman, H. J. (1988).** *Social networks and aggressive behaviour: Peer support or peer rejection?* *Developmental Psychology*, 24, 815-823.
- Charman, T. (1994).** *The Stability of depressed mood in young adolescents: A school-based survey*. *Journal of Affective Disorders*, 30, 109-116.
- Coie, J. D. & Dodge, K. A. (1988).** *Multiple sources of data on social behaviour and social status in the school*. A cross-age comparison. *Child Development*, 59, 815-829.
- Coie, J. D. , Dodge, K. A. & Coppotelli, H. A. (1982).** *Dimensions and types of social status: A cross-age perspective*. *Developmental Psychology*, 18, 557-569.
- Coie, J. D. , Dodge, K. A. & Kupersmidt, J. B. (1990).** *Peer group behavior and social status*. In Asher,

- S. R. & Coie, J. D. (eds.). Peer Rejection in Childhood Cambridge University Press.
- Cole, D. A. & Carpentier, S. (1990). *Social status and comorbidity of child depression and conduct disorder*. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 58, 748-757.
- Coleman, J. C. & Hendry, L. (1990). *The Nature of Adolescence*. London: Routledge.
- Dodge, K. A. , Schlundt, D. C. , Schochen, I. & Delugach, J. D. (1983). *Social competence and children's sociometric status: The role of peer group entry strategies*. Merrill-Palmer Quarterly, 29, 309-336.
- Downs, W. R. & Rose, S. R. (1991). *The relationship of adolescent peer groups to the incidence of psychosocial problems*. Adolescence, 26, 437-492.
- Ellander, J. & Rutter, M. (1995). *Use and development of the Rutter Parents' and Teachers' Scales*. Unpublished manuscript.
- Giordano, P. c. , Cernkovich, S. A. & Pugh, M. D. (1986). *Friendships and delinquency*. American Journal of Sociology, 91, 1170-1202.
- Hymel, S. , Wagner, E. & Butler, L. J. (1990). *Reputational bias: View from the peer group*. In Asher, S. R. & Coie, J. D. (eds.). Peer Rejection in Children. NewYork: Cambridge University Press.
- Kupersmidt, J. B. , Coie, J. D. & Dodge, K. A. (1990). *The role of poor peer relationships in the development of disorder*. In Asher, S. R. & Coie, J. D. (eds.). Peer Rejection in Childhood. Cambridge University Press.
- McCord, J. (1990). *Problem behaviours*. In Feldman, S. S. & Elliot, G. R. (Eds.). At the Threshold: The Developing Adolescent. Harvard University Press.
- Newcomb, A. F. , Bukowiski, W. M. & Pattee, L. (1993). *Children's peer relations: A meta-analytic review of popular, rejected, neglected, controversial, and average sociometric status*. Psychological Bulletin, 113, 99-128.
- Nousiainen, S. D. , Frame, C. & Forehand, R. (1992). *Actual and perceived social competence in depressed, conduct problem, and normal children*. Child Study Journal, 22, 103-113.
- Parker, J. E. & Asher, S. R. (1987). *Peer relations and later personal adjustment: Are low-accepted children "at risk"?* Psychological Bulletin, 102, 357-389.
- Patterson, G. R. , Reid, J. B. & Dishion, T. J. (1992). *Antisocial Boys*. Eugene, or: Oregon, Social Learning Centre & Castilian Publishing Co.
- Pekarik, E. G. , Prinz, R. J. , Lievert, D. C. , Weintaub, S. & Neale, J. M. (1976). *The Pupil Evaluation Inventory: A sociomeric technique for assessing children's social behaviour*. Journal of Abnormal

Child Psychology, 4, 183-197.

Putallaz, M. & Wasserman, A. (1990). *Children's entry behaviour.* In Asher, S. R. & Coie, J. D. (eds.)

Peer Rejection in Childhood. New York: Cambridge University Press.

Quinton, D. , Pickles, A. , Maughan, B. & Rutter, M. (1993). *Partners peers, and pathways: Assortive pairing and continuities in conduct disorder.* Development, 63, 1305-1320.

Ritch, C. , Savin-Williams, R. C. & Berndth, T. J. (1990). *Friendship and peer relations.* In Feldman, S. S. & Elliot, G. R. (eds.). At the Threshold: The Developing Adolescent. Harvard University Press.

Robins, L. N. (1990). *Conduct disorder.* Journal of Child Psychology and Psychiatry, 32, 193-212.

Robinson, K. , Jenson, J. M. & Yaffe, J. (1992). *Depression and conduct disorder among hospitalized adolescent.* Child and Adolescent Social Work Journal, 9, 329-339.

Rutter, M. (1967). *A children's behaviour questionnaire for completion by teachers: Preliminary data.* Journal of Child Psychology and Psychiatry, 8, 1-110.

Williams, B. T. R. & Gilmour, J. D. (1994). *Annotation: Sociometry and peer relationships.* Journal of Psychology and Psychiatry, 35, 997-1013.